

FORRADALMÁROK SZÜLETNEK

(II. rész)

HARMADIK BESZÉLGETÉS

— Egy-egy beszédem után sokan odajöttek. Emlékszem, egyszer egy úriasszony is. Ezt mondta: — Drága gyerekem, úgy a szívemből beszélte. Volt egy jó esetem. A főispánnal. Makón tartottam nagygyűlést. Látom, hogy ott van. A végén odajött hozzám, s mondja: — Fiatalember, mit gondolsz, miért jöttem én el? — Magukat is érdekli — válaszoltam. — Ugyan. Azt akartam megnézni, olyan keménylegény-e beszéd közben, itt a nép előtt, mint amikor az én irodámban verte az asztalt?

Ez 1945 tavaszán történt.

— Nehezen indult az élet. Vidékről szedték össze a vágójószágot. Adtak érte vasat, textilárut, de Makóról a főállatorvos, a főispán nem engedte, hogy a jószágokat kihozzák a megyéből. Ide Szegedre. Jöttek hozzám, panaszkodtak: Miska bátyám, nem engedik, hogy kihozzuk az állatokat. Kiszombornál leállították a rendőrök. A jószágot felrakták az autókra, s ott állnak a faluban. Elmentem a rendőrségre. Azt válaszolták, le van állítva a szállítás. Gondoltam egyet, túljárok az eseteken. Vettem egy rúd szalámit, s azzal irány Kiszomborra. Bementem a rendőrségre. Ismertek. Mondtam nekik, gyertek csak, átmegyünk a kocsmába. Iszogattunk. Aztán kivettem az asztalra a szalámit. Ettünk. Közben odaszóltam a kinti embereknek, menjenek csak nyugodtan az autókkal. Vigyék a jószágokat.

— Szabadkoztak a rendőrök, mit mondanak majd a feljebbvalóknak. Megnyugtattam őket, mondják azt, hogy mire a rendelkezés ideért, Kiszomborra, az autók már régen elmentek. De ez csak egy eset. Azokban a napokban mindenütt megfordultam, ahol csak baj volt. A szovjet hadsereg politikai csoportfőnökségével tartottam a kapcsolatot, az összekötőm egy politikai tiszt, százados volt. Nemcsak a szegedi határt jártuk, megfordultunk Dunántúlon is. Én csináltattam a szegedi kendergyárban a kötelet, amivel a Dunán az átkeléskor a pontonhidakat megerősítették. Élelmiszert kaptunk érte.

— Vagy itt volt a Szegedi Népakarat című újság. Ez volt a mi újságunk, Tombác sokat dolgozott. Abba pusztult bele Koncz Laci is, ő hozta a papírt, autóval. Télen megfázott a teherautón, hiszen nem volt ajtaja sem, neki meg ruhája. Elvitte szegény Lacikámat.

— Nem mindenki szívlelt bennünket, kommunistákat. Amikor vittek engem a rendőrök a gyűjtőbe, onnan meg Ricsére, jól emlékszem, néhány ismerős asszony kint állt a kapu előtt. Kópótt az egyik. Amikor meg hazakerültem 1950 októberében az Elnöki Tanácstól, akkor meg a hivatalomban gyűlt meg a bajom. Sok baj volt itt akkoriban. Sokaknak útjában voltam. Az adócsoporthoz a parasztság adóját egyre csak emelték. Ugyanakkor tízezer holdak voltak üresen, szántatlanul. Bejött hozzám az egyik ügyvéd. Üzletet ajánlott. Miért magas ennek és ennek az adója, vegyük lejjebb, felezzünk. Gyorsan megmondtam, én magának nem vagyok elvtársa, velem ilyen üzleteket nem lehet csinálni. Elkezdett lamentálni. Kizavartam. Behívtuk a parasztot. Állt ott a szerencsétlen, mondtam neki, tegye le azt a kalapot, mert hát morzsolgatta zavarában. Kérdeztem tőle, mennyit kell az ügyvédnek fizetni? Megmondta. Mondom: azt adja ide, szépen befizeti a tartozásba. Ha valami baja van, jöjjön be hozzám, itt elintézzük. De ne álljon szóba ezekkel az ügyvédekkel. Persze ment a jelentés Pestre, meg ide-oda, hogy mit csinál Komócsin Mihály a parasztokkal. Eszik-iszik velük, de hát ez sohasem volt igaz.

NEGYEDIK BESZÉLGETÉS

Egy kép van előttem. Régi fénykép. Még 1949-ben készült. A ház, a kapu előtt, itt Szegeden, a Bécsi körút 47. szám alatt. Ott áll a mama, Róza néni fekete kendővel a fején, karja bekötve fekete kendővel. Akkor eltörött a karja. Sok mindent kifejez ez a kéz, a mama mellett áll Miska bácsi, aki akkor ritka vendég volt idehaza, Szegeden. Nagy feladata volt az Elnöki Tanácsban, ritkán jöhetett. A felesége minden második héten hazalátogatott a mamához, aki mindig várta őket jó szóval, jó szívvel, kifogyhatatlanul. A kép a kapu előtt készült. Lehet, hogy éppen akkor jött meg a fiú Pestről, az is lehet, hogy már búcsúzott is. Vállán a ballonkabát, kezében aktatáska. Mellette Róza néni, kezét összekulcsolva áll, mint ilyenkor állni szoktak az anyák, boldog, nagyon boldog, hiszen megjött, hazajött ismét a fiú, nincsen semmi baja; és szomorú, mert ilyenkor mindig szomorúak az anyák, mert már indulhat is vissza a fiú, hívja, szólítja a kötelesség, a messzi Budapest. Róza néninek a fekete színből bőven jutott. Egész életére.

KÉZCSÓK RÓZA NÉNINEK

— Jönnek ide hozzám mindig panaszkodni. Hol ez a baj, hol az. Akinek lehet, segít, akinek meg nincsen igazsága, annak gyorsan megmondom. 1956-ban is mondtam a parasztoknak, dolgozatok, mert a föld nem maradhat szántatlanul, vetetlenül. Most meg ilyenekkel jönnek: Miska bácsi, nem veszik át a szőlőt, a krumplit, a gyümölcsöt. Én ezt nem akarom megérteni. Azért termelünk, hogy több kerüljön a mindennapi asztalokra. Az én apám 37-esztendős volt, amikor meghalt. 1905-ben történt. Szervezett munkás volt. Anyám, a drága jó anyám hét gyerekekkel maradt özvegyen. Nem ment férjhez, nem akarta, hogy más lábkapcája legyenek a gyerekei. Nehéz sorban éltünk. Aztán még jött a háború, 1914-ben elszólyította a bátyámat, rá egy esztendőre engem, rá másik egy esztendőre pedig mentek az öcsémék. Úgy maradt az anyám, minden támasz nélkül. Csak várt, várt bennünket, szegénykém.

— Azelőtt? Éltünk. Segítettünk neki, mi, gyerekek. Ment mosni, vasalni, meg mit tudom én mit csinálni. Bérelt földet, évekil hordta a Szegedi Naplót. Dolgozott egész életén át. Hetünk közül egy kislány, egy kisgyerek meghalt. A bátyám meg a háborúban maradt oda. Amikor nőttünk, akkor is keserves volt számunkra a lecke, az ország minden táján megfordultunk a kenyérért. Akkoriban épültek Szegeden az egyetemi klinikák, de nekünk, mint építómunkásoknak, nem adtak munkát. Magától vonta el a falatokat a drága jó anyám, és a Csilagba hozta nekem a drága kis csomagját. Az öcsém meg Zalaegerszegen volt, a másik Kecskeméten. A felszabadulásakor mindenki kapott valamit, de mi nem csináltuk meg, hogy kapjon legalább 100 forintot, vagy valamit. 87 esztendős volt, amikor meghalt. Nagyon bántotta Illés testvérem sorsa, halála, aki 1956 februárjában halt meg. Anyámat nagyon megviselte. Betege volt. Illést a Belvárosi temetőbe vittük, fekete zászlót öltöttek magukra a házak, a városháza előtt szólt a gyászzene, hatalmas tömeg kísérte utolsó útjára, eljöttek az elvtársak, barátok. Az orvosok azt mondták: Miska bácsi, ne engedjék, hogy a mama kimenjen a temetésre, mert ott lesz vége neki is. Akkor úgy döntöttünk, hogy a Tóni öcsém két kislánya maradjon vele. Anyám kinyitotta az ablakot, hogy hallja legalább a fia temetését, s ha nincs ott a két kislány, kiugrott volna szegénykém. Megérte a fia temetését.

— Összel meg jött az ellenforradalom. Mindenütt hőzöngtek, kiabáltak: kivégezni a kommunistákat. Én nem féltem. Járkáltam a városban, a pártbizottságra, meg mindenüvé. Anyám a feleséggel volt odahaza, s az öcsém családja is eljött. A feleségem tartotta bennünk a lelket. Én éjszakára jártam mindig haza. A lakásunkat nem bántották, s az utcán engem sem mertek bántani. Pedig mindennap bementem a tanácsházára is, a harmadik kerületi tanácshoz, nem engedtem, hogy felbomoljon a rend. Azt mondtam, emberek, tartsatok éjjel is inspekción, ne adjuk ki kezünkéből a hatalmat. Pedig a tanácsháza mellett volt az ellenforradalmistáknak a fő fegyveres fészke. Én nem féltem. Mentem egyszer a korzón, ott is hőbörögték. A hordárok ültek a park körül. Ilye-

neket mondtak: nézd, az anyja betyár szentségit, nem fél, nem fél, hogy felakasztják. Egy úriasszony jött oda hozzám, majdnem elsírta magát, amikor ezeket mondta: drága Miska bátyám, jöjjön innen, mert agyonverik. Dehogy vernek, mondtam. Eljött velem egészen a Széchenyi tér sarkáig, a moziig. Jó szíve volt, de máig sem tudtam meg, hogy ki volt az az asszony. Volt nekem bejárásom a „forradalmi bizottsághoz” is, összekaptam Kovács úrral meg Perbíróval. Mindig azt hajtogatták, jó lenne, ha Komócsin elvtárs feladná ezt a kommunista gőgöt.

— Sokan mondták ezt nekem. Pedig nem voltam én gőgös. De az elvi tartásomból nem engedtem soha. Az Elnöki Tanácsnál is volt egy esetem. Egy tanult ember, egy Szolnok megyei ügyvéd beküldte hozzám válaszelevelét, amit falura küldött volna, de én nem írtam alá. Megmondtam, ez nem helyes, nem írom alá. Három nap múlva megint beküldte. Visszaküldtem. Három nap múlva újra beküldte a levelet. Kettőbe hasítottam. Szaladt Olt Károlyhoz panaszra. Ő meg behívatott. — Nézd, Miska, az is tanácsosi beosztásban van, ne bánj így vele. — Én ilyesmit nem írok alá. Aztán bepanaszolt az Igazságügyi Minisztériumban a tanácsos társam. Ott azt mondták neki, bátran írd csak alá a nevedet, hogy te vagy az előadó, amit az öreg aláír, azt büszkén vállalhatod. Aztán odajött hozzám, bocsánatot kért, azt mondta: azt hittem, a paraszt gőgöd miatt nem írtad alá a levelet. Pedig hát, dehogyis.

— De otthon ők, 1956-ban félték. Éjszakára az udvaron a málnás bokrokban igazított nekik helyet a feleségem, ott pihenjenek a gyerekek, meg a drága jó anyám. Ha mégis jönnek az ellenforradalmárok, ránkörnek, ők legalább el tudjanak menekülni. Ilyen volt, ilyen zaklatott, munkával terhes, nehéz az élete. Már hatéves korában cseléd volt, s tízéves, amikor bekerült a városba. Őrni se tudott szegény, mi tanítottuk meg, mi, a gyerekei. Másképpen nem vették volna fel újságkihordónak. A Ferenc Jóskás időben volt ez, sötét hajnaltól sötét estig robotolhatott, futhatott mosás, vasalás után az úri néphez. Amikor nőttünk, hogyne segítettünk volna. Én tízéves lehettem, amikor az első keresethez jutottam. Akkor épült a szegedi vágóhíd. Odamentem dolgozni. Nyár volt, a csatornázáshoz egy másik hasonló korú gyerekkel hordtuk a betoncsöveket. Erős rudat átdugtunk rajta, s úgy húzgáltuk a nehéz csövet. A mester elégedett volt velünk, mondta is: szeptember elején ne menjetek még az iskolába, befejezzük ezt a munkát már úgyis hamar. Kellett a pénz, hát maradtam. Aztán október elején feljött velem anyám az iskolába, akkor már az ötödik osztályba jártam. Erős szál ember volt a tanító. Bejött velem szegény anyám, sirdogált, kérte a tanítót, hogy adjon nekem is valami könyvet. Csavargónak, iskolakerülőnek én nem adok könyvet — mondta a tanító úr. Beültetett a negyedik padba. Bizony, sírva ment el anyám. Olvasni kellett, nekem nem volt könyvem. Az előttem levő gyerekeknek a könyvéről figyeltem, hogy hol járunk. A mellettem levő gyereket felszólította a tanító, de az nem tudott olvasni. Aztán mondta, hogy olvassak én. — Nincs könyvem. — Kérd el. — Aztán ahogy a gyerek, a szomszédom ideadta, folytattam az olvasást, ahol abbamaradt. A tanító kicsit elcsodálkozott. Mondta a többieknek, disznók vagytok, nem tudtok olvasni. Annak, akinek nincsen könyve, az tud? Két hétig jártam így, aztán megához szólított a tanító úr, egy ócska, szétszabdalt könyvet adott. A nyomdában volt papír, azzal szépen beragasztgattam; befedtem. Meglátta nálam. Jó napja lehetett, mert a folyosón, ahogy álltam, odajött hozzám. Hívós volt, nem mentem én játszani, hidegre fordult az idő, nem volt melegebb ruhám. Kérdezte, miért nem megyek a többiekkel? Mondtam, nagyobb gondom van annál. Megbecsültem azt a könyvet. Ha az utcán láttam egy papírt, fölvettem, s elolvastam, ami rajta állt. Pár hét után kérdezte a tanító úr, miért nem jöttél te szeptemberben? Megmondtam. Akkor bement az igazgatóhoz, behívtattak engem is, és egy tiszta új könyvet kaptam. Szerettem tanulni. A bizonyítványom mindig kitűnő, vagy jeles volt. El akartak vinni a kegyesrendi gimnáziumba, ahol a papok tanítottak. De nem mehettem. Ott voltak a testvéreim, keresni kellett. Pedig anyám mindig mondogatta: fiam, jó helyed lesz. A kollégiumban legalább jó helyed lesz, legalább neked legyen jó. De nem mentem. Inkább az építőipart választottam.

— Az első keresetemre is jól emlékszem. A szombati napra, amikor megkaptam az első fizetésemet. Viseltes gúnyám volt, és lyukas zsebem. A vágóhídról jöttem, nem vol-

tak még beépülve a telkek, füves, kertes kis rész, ahová farsangba jártak játszani legények, lányok. Ott az úton kicsúszott a zsebemből az első keresetem. Amikor észrevettem, megálltam az utcán, sirtam. Jöttek a felnőttek, asszonyok, emberek, ez is adott 10—20 fillért. Mondták, eredj vissza, biztosan megleled. Elszomorodtam én nagyon. Kellett volna a pénz, már elgondoltam, hogyan adom majd oda szegény anyámnak. S elhagytam. Sírva szaladtam vissza, hátha megtalálom. És a gyöpön ott volt mind. Az egyik markomba fogtam a keresetemet, a másikba pedig azt, amit összerakosgattak hirtelenjében az emberek. Szaladtam hazáig. Az asztalra kitettem a két kezemet, benne a pénzt. Anyám csodálkozott. Hol vetted ezt a sok pénzt? Elmondtam neki. Este lámpafénynél megvárta a zsebemet.

— Sokat tudnék mondani róla. Hétéves koromban már hordtam az újságot. Télen, hófúvások idején térdig, meg térden felül jártunk a hideg hóban. Sohasem felejttem el. Pedig még jóformán gyerek se voltam. A karácsonyi számot hordtuk. Az anyám területe a Meleg-kúttól kezdődött, ki a Rókus-állomásig. A Hunyadi téren lakott egy bábaasszony. Oda is hordtam az újságot. Három gyereke volt, jó kávészag érződött náluk. Zsi-bolyogtak a gyerekek, még nem keltek föl. Vártam a pénzt az újságért. Akkor azt mondta az a bábaasszony, ad nekem egy bögre kávé. Nem fogadtam el. Bepanaszolt anyámnál, hogy makacs gyerek vagyok, amiért visszautasítottam.

— Nem kaptunk mi segítséget. Anyám úgy élt, mint az ujjam. Szegeden egy húga, Törökkanizsán egy nővére élt, ők se tudták segíteni. A két legkisebb testvéretem egy időben elvitte anyám nővére magával, minket meg kértek, hogy örökbefogadnak. Anyám dehogy adott volna. Amikor egy kicsit jobbra fordult a sorsom, a bátyám elment kőművesinasnak, én is keresgettem, akkor egy-két jobb ruhadarab is került, megszóltak bennünket: — Úgy járatod a gyerekeidet, mint a jó gazdák a gyerekeit! — mondták anyámnak. Ő meg úgy válaszolt: — Ne érezzék, hogy nincsen apjuk, hogy szegények. — Minden fillért beosztottunk. Amikor még az apám élt, az utolsó fillérig ő is hazaadta a keresetét. Fizetéskor befizette a szakszervezeti járulékát, a többit odaadta anyámnak. Még cigarettára is úgy kért. Amikor már leesett a lábáról, nagyon beteg volt, akkor az utcán találtam egy krajcáróst. Örömmel mutattam neki. Ágyban feküdt az árvám, felbízottat, szaladjak át csak vele a boltba, kérjek rajta cigarettát. Legalább egy cigarettát. Átmentem, a segéd adott érte két cigarettát. Vittem boldogan. Az egyik cigarettát azon nyomban elszívta. Nem tudtam én, hogy az volt, az lesz az utolsó cigarettája az életében. Mert utána nemsokára agonizált. Sirtunk, anyám is megjött, akkor még hirtelen feleszmélt apám, rám tekintett, mi meg elcsendesedtünk. Tetettük volna magunkat, kedvében jártunk volna, de hiába. Hajnalra meghalt. A másik cigarettát már nem tudta elszívni.

Előkerülnek a képek. Egy ott függ a tisztaszobában, Róza néni, fekete kendőben, fekete ruhában, néz le rám az alacsony kis asszony. Mint a mindenkori szegénység. Ismerem az életét, onnan indultam én is. A nagybetűk világából, ahol nehezen állanak össze szavakká, mondatokká, boldogsággá a betűk. Az élet betűi. Mert Róza néni is úgy tanult, amikor már a gyerekei iskolások voltak, az újságból kiválogatták a nagybetűket, kivagdosták, s egymás mellé rakosgatták. Erdekes volt, szép volt, szomorú volt. Az élet iskolája. Róza néni megtanulta. Jelesre tanulta. A Bánhídi családhoz — hivatalnok, birtokos család volt — el-eljárt. Kiadták a mosnivalót, és hogy semmi hiba ne legyen a munkában, Róza néni mindig felírta az ő maga nagy kusza, ákombákom betűivel, hogy ekkor és ekkor mit hozott el a tekintetes úréktól. Két nagyobb lány is volt az úri házban. Egy alkalommal olvasta a nagysága a felírt leltárt. Azt mondta: Róza néni, hát hiányzik itt valami, a zacskók, a vászonzacskók. Ezek nem szerepelnek sehol. Róza néni meg hajtogatta: meg kell annak lenni, hiszen felírtam, odaírtam. S megmutatta. Valóban ott állt, igaz a Z betű helyett T betű sikeredett. Tacskó. Jó ideig derültek ezen az úri házban.

Régi, szomorú idők. Ma már kevesen értik. Kár pedig, hiszen emberséget, küzdeni akarást, a szegény nép, a lázadó nép életét példázza. Valahányszor a tisztaszobába lépek, gondolatban mindig köszönök Róza néninek.

Lehajolok és megcsókolom a kezét.